

This question paper contains 2 printed pages.

May-June, 2024

Roll No.	:	
Unique Paper Code	:	121302412
Title of the Paper	:	आपस्तबधर्मसूत्र एवं धर्मशास्त्र का इतिहास Āpastambadharmasūtra & History of Dharmaśāstra
Name of the Course	:	M.A., Sanskrit, LOCF
Type	:	EC
Group	:	E
Semester	:	IV
Duration	:	3 Hours
Maximum Marks	:	70

Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper

(इस प्रश्नपत्र के मिलते ही ऊपर दिए गए निर्धारित स्थान पर अपना अनुक्रमांक लिखिए।)

Note: Unless otherwise required in a question, answers should be written in **Sanskrit** or in **Hindi** or in **English** but the same medium should be used throughout the paper.

टिप्पणी: अन्यथा आवश्यक न होने पर इस प्रश्न-पत्र का उत्तर संस्कृत या हिन्दी या अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिए, परन्तु सभी प्रश्नों का माध्यम एक ही होना चाहिए।

1. निम्नलिखित सूत्रों की व्याख्या कीजिए :

7x4=28

Explain the following Sutras :

- i. धर्मज्ञसमयः प्रमाणम् वेदाश्च चत्वारो वर्णो ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः तेषां पूर्वपूर्वो जन्मतश्श्रेयान् अशूद्राणामदुष्टकर्मणामुपायनं वेदाध्ययनमग्न्याधेयं फलवन्ति च कर्मणि ।

अथवा / OR

मातरं पितरमाचार्यमग्नींश्च गृहाणि च रिक्तपाणिर्नोपगच्छेद्राजानां चेन्न श्रुतमिति तस्मिन्गुरोर्वृत्तिः पुत्रमिवैनमनुकाङ्क्षन्सर्वधर्मष्वनपच्छादयमानः सुयुक्तो विद्यां ग्राहयेत् ।

- ii. स्त्रीभिर्यावदर्थसम्भाषी मृदुः शान्तः दान्तः ह्रीमान् दृढधृतिः अग्लोस्तुः अक्रोधनः अनसूयुः।

अथवा /OR

अन्तःशवम् अन्तश्चाण्डालम् अभिनिर्हृतानां तु सीमन्यनध्यायः संदर्शने चारण्ये तदहरागतेषु च ग्रामं बाह्येष्वपि सत्सु संधावनु स्तनिते रात्रिं स्वप्नपर्यान्तं विद्युति

- iii. तेषां मन्त्राणामुपयोगे द्वादशाहमधश्शय्या ब्रह्मचर्यं क्षारलवणवर्जनं च उत्तमस्यैकरात्रमुपवासः बलीनां तस्य तस्य देशे संस्कारो हस्तेन परिमृज्याऽऽवोक्ष्यन्युप्य पश्चात्परिषेचनम् ।

अथवा / OR

यथौषदि वनस्पतीनां बीजस्य क्षेत्रकर्म विशेषे फलपरिवृद्धिरेवम् एतेन दोषफलपरिवृद्धि रुक्ता स्तेनोऽभिशस्तो ब्रह्मणो राजन्यो वैश्यो वा परस्मिल्लोके परिमिते निरये वृत्ते जायते चाण्डालो ब्रह्मणः पौलकसो राजन्यो वैशो वैश्यः।

- iv. अभावे भूमिरुदकं तृणानि कल्याणी वागित्येतानि वै सतोऽगारे न क्षीयन्ते कदाचनेति एवं वृत्तावनन्तलोकौ भवतः ब्राह्मणायानधीयानायासनमुदकमन्नमिति देयम् ।

अथवा / OR

पर्वसु चोभयोरुपवासः औपवस्तमेव कालान्तरे भोजनं त्रिसिश्चाऽन्नस्य यच्चैनयोः प्रियं स्यात्तदेतस्मिन्नहनि भुञ्जियातामधश्च शयीयाताम् मैथुनवर्जनं च श्वो भूते स्थालीपाकः तस्योपचारः पार्वणेन व्याख्यातः नित्यं लोक उपदिशन्ति ।

2. निम्नलिखित में से **किन्हीं चार** पर टिप्पणी लिखिये , जिसमें किसी **एक** विषय पर **संस्कृत** में लिखिए: 5+5+5+7=22

Write short notes on **any four** of the following and **One** Must be in **Sanskrit**:

i.	जीमूतवाहन (Jimutvahan)	अथवा /OR	बलभाट्ट (Bala Bhattu)
ii.	याज्ञवल्क्य (Yajnavalkya)	अथवा /OR	पुरुषार्थ (Purusharth)
iii.	अनध्याय (Anadhyaya)	अथवा /OR	ब्रह्मचारियों के कर्तव्य (Duties of Brahmachari)
iv.	चण्डेश्वर (Chandeshwar)	अथवा /OR	विज्ञानेश्वर (Vijnaneshwar)
3. धर्मशास्त्रीय ग्रन्थों के आधार पर “वर्णव्यवस्था” का वर्णन कीजिए । 10
Describe Varna system according to Dharmashastric Literature.

अथवा /OR

धर्मशास्त्रीय ग्रन्थों के अनुसार “आश्रमव्यवस्था” का वर्णन कीजिए ।
Describe Ashrama system according to Dharmashastric Literature.

4. धर्मशास्त्रीय ग्रन्थों के अनुसार संस्कारों का वर्णन कीजिए । 10
Describe the Samskaras according to ‘Apastambadharmasutra’

अथवा /OR

आपस्तम्बधर्मसूत्र के अनुसार गृहस्थाश्रम के धर्मों का प्रतिपादन कीजिए ।
According to Apastambadharmasutra, enunciate the dharma of Grihasthashrama.